

HEILSA

Hvat er ebola sjúka?

Eingin víska er um, hvar ebola-virus goymir seg millum útbrotini, men væntandi er, at virusið finst undir náttúrligum umstøðum millum djór í afrikanska regnskóginum

Vilmund Jacobsen

Ebola-sjúka er ein álvarsom, oftast lívshóttandi smitta. Sjúkan rakar menniskju og apur og verður eisini rópt ebola-hæmorhigisk fepur, ebola-bløðingarfeður ella ebola-virus sjúka.

Fyribrigdið bløðingarfeður verður brúkt um ein bólk av virus sjúkum, sum umframt ebola-sjúku eitt nú fevnir um gulan fepur, marburg-sjúku, lassa-feður og hantavirus-syndrom.

Ebola-sjúkan er uppkallað eftir ánni Ebola í Demokratiska Lýðveldinum Kongo, fyrrverandi Zaire. Funnið varð fram til virusið í 1976 eftir eitt útbrot í vestara parti av Sudan og partinum av Zaire, sum liggur til markið til Sudan. Tá doyðu umleið 400 fólk av sjúkuni.

Ebola-virus

Sjúkan stendst av einum sonevndum RNA-virusi frá familjuni, Filoviridae.

Tað eru fleiri undirbólkur av virusinum, ebola-Zaire, ebola-Sudan, ebola-Bundibugio og ebola-Filabeinsstrondin. Harafrat finst ebola-virus millum apur í Filipinunum, sum kortini ikki ger menniskju sjúk.

Men, hvar í heiminum byrjar so ebola-sjúkan?

Gjøgnum mong ár hava verið geografiskt avmarkaði útbrot við 10-400 smittaðum fólki í eystara parti av Afrika, serliga í Demokratiska Lýðveldinum Kongo, Gabon, Uganda, Sudan og Filabeinsstrondini.

Í mars í 2014 varð fyrri fyrstu ferð staðfest útbrot av ebola í Vesturafrika, har óvanliga nógv gjørdust smittað í Liberia, Sierra Leone, Guinea og Nigeria. Fram til oktober 2014 eru fleiri enn 4.000 fólk deyð av sjúkuni. Heilsufólk eru eisini vorðin smittað í Vesturafrika, og nøkur eru seinni vorðin viðgjørd í USA og Evropa.

Útbrotið av ebola hesaferð hevur verið nógv tað ringasta nakrantíð.

Tað er ógvuliga avgerandi fyri útbreiðsluna, at smittan verður staðfest nóg skjótt, soleiðis at sjúklingurin verður isoleraður, og heilsufólk kunnu taka øll fyrivarni

Hvørji eru sjúku-eyðkennini?

Tá ebola-virus er komið í kroppin, fær hin rakti eftir 2-21 døgum krímkend sjúku-eyðkenni - við høgum fepuri, troyttleika, vøddapínu, høvuðpínu, magapínu og hálsþínu. Síðan fer hin sjúki at spýggja, fær bleytan maga, útslett á húðini umframt at livur og nýru svíkja.

Tað mest álvarsama er torføru bløðingarnar, sum kunnu koma bæði í innaru gjøgnum og húðini. Bløðingarnar kunnu í 90 prosentum av førunum gerast lívshóttandi, og tað er haðani, at heitið bløðingarfeður stavar.

Eingin víska er um, hvar ebola-virus goymir seg millum útbrotini, men væntandi er, at virusið finst undir náttúrligum umstøðum millum djór í afrikanska regnskóginum. Hildið verður ikki, at virusið finst á øðrum kontinentum enn í Afrika og soleiðis heldur ikki í Evropa.

Flogmús kann í royndum í kanningarstovum gerast smittað við ebola-virus uttan at doyggja. Hetta hevur skapt mistanka um, at hesi súgdjórini kunnu virka sum passivir smittuberarar í regn-

Tað finst eingin neyv góðkend viðgerð ella koppseting móti ebola-sjúku

skóginum. Aðrir møguleikar eru gnagarar ella apur.

Hvussu spreiddist ebola?

Ebola-sjúkan byrjar vanliga í rættiliga avmarkaðum útbroti, eitt nú á primitivum sjúkrahúsum. Menniskju bera ikki virus, sum náttúrliga hoyrir heima á djórum. Av tí, at kunnleiki ikki er um djórið, sum ber virusið undir vanligum umstøðum,

er heldur ikki greitt, hvussu fyrsti persónurin, sum fær útbrot, verður smittaður. Men, roknað verður við, at hetta hendir við nærsambandi við djórið, kanska við at djórið bitur – ella at riva er komið í húðina. Síðan spreiddist smittan til onnur í familjuni ella til heilsufólkið, sum pleygar hin sjúka. Smittan kann vera borin um blóð, sveitta, spýggju ella aðrar vætur. Nálir, sum eru fongd-

ar við virusi, kunnu eisini yvirføra smittuna.

Fyrstu dagarnar eftir smittuna er trupult at staðfesta, hvat er galið, tí krimlíknandi sjúku-eyðkennini minna nógv um aðrar vanligar sjúkur. Við mistanka um ebola, verður blóðið kannað fyri antiegni og virus.

Tað finst eingin neyv góðkend viðgerð ella koppseting móti ebola-sjúku, og eingin heilivágur er kendur, sum kann lekja sjúkuna.

Tá sjúklingurin í góðari tíð verður viðgjørdur við stórum nøgdum av vætu, blóðyvirføring, respirator og øðrum stuðlandi viðgerðum fyri at halda blóðrenslid í gongd, hóast fleiri bløðingar, eru góðir møguleikar at yvirleva sjúkuna.

Í fátøkum londum, har útbrotini eru, verður ofta ov seint staðfest, hvat bagir, men kortini hendir tað, at onkrir sjúklingar yvirleva av ókendum orsökum, meðan aðrir doyggja – líka mikið hvat.

Munur kann vera á, hvussu sterka immunverju ein sjúklingur hevur til at berjast niður virusinfeksiónum. Royndir verða

gjørdar við viðgerðum, men tað er óvist, um viðgerðirnar hava nakran virknað.

At umgangast smittu

Tað er ógvuliga trupult at fyrbyggja ebola-sjúku í Afrika. Smittan breiðir seg serliga, tí heilsuskipanin virkar so illa, at ov seint verður avdúkað, um fólk eru smittað og soleiðis kunnu isolerast nóg tíðliga. Tað er ógvuliga avgerandi fyri útbreiðsluna, at smittan verður staðfest nóg skjótt, soleiðis at sjúklingurin verður isoleraður, og heilsufólk kunnu taka øll fyrivarni.

Smittuvandin uttan fyri afrikansku økini verður undir vanligum umstøðum roknaður sum minimalur, tí vit í vestara parti av heiminum hava eitt vælverkandi heilsuverk. Tó kunnu innfluttir sjúklingar enda um okkara leiðir.

Heilsufólk skulu bera persónligan verjuútbúnað, tá tey hava nært samband við blóð ella vætur frá sjúklingum, sum eru undir mistanka at vera smittað við ebola-virus.

Smittuvandin við vanligari ferðan í ebola-raktum londum verður roknaður at vera minimalur, so leingi ráðini verða fylgd.

Ráðini eru at umgangast kropsvætur frá sjúkum ella deyðum persónum, at umgangast samband við bæði livandi og deyð vill djór, eitt nú apur, gnagarar og flogmús – og ikki at eta kjøt av villini djórum. Tú eigur eisini at umgangast flogmús í eitt nú grottum. Onnur tilmæli eru ikki at hava kynsligt samband og at vaska hendur væl við hondsápu, gjarna eisini við hondspritti.

Kemur tú heim úr Afrika við fepuri, sum byrjaði á ferðini – ella, tá tú komst heim – eigur tú at søkja tær lækna hjálp. Helst er tað ikki ebola, og tí er endamálið við slíkari kanning mest fyri at útiloka malaria ella aðrar sjúkur.

Kelda: www.NetDoktor.dk